

Isaïes Blesa Duet: *Un nuevo municipio para una nueva monarquía. Oligarquías y poder local. Xàtiva, 1707-1808*, València, Universitat de València, 2005, 471 pàgines.

Aquesta sòlida monografia es dedica a estudiar com fou el funcionament de la nova institució municipal —l'ajuntament borbònic de regidors sorgit amb la Nova Planta— en una de les ciutats valencianes més importants, Xàtiva. L'obra segueix la línia del conjunt d'investigacions sobre el municipi borbònic valencià encapçalades per E. Giménez López i M. C. Irlés Vicente a la Universitat d'Alacant i E. García Monerris (directora de la tesi doctoral de Blesa, origen d'aquest llibre) en la de València. En conseqüència, insisteix a desvelar quins foren els nexes de subordinació que vincularen el poder local amb la monarquia absoluta, esbrina el perfil socioeconòmic dels protagonistes —l'oligarquia urbana que detingué el govern municipal al llarg del Set-cents— i explica quines foren les estratègies dutes a terme per perpetuar-se i enriquir-se.

En el primer bloc, Isaïes Blesa exposa quines foren les seqüeles de la guerra de Successió a Xàtiva, centrant l'anàlisi en tres aspectes prioritaris: la confiscació de propietats als austriacistes, la gradual revifalla econòmica de la ciutat després de la severa destrucció patida el 1707 i el rutllar del corregiment de San Felipe. Blesa matisa que Xàtiva no adoptà una ferma postura antiborbònica des de l'inici del conflicte successori que justificara la dràstica repressió patida, sinó que anà decantant-se per aquesta positura a poc a poc: *«aunque mayoritariamente partidaria [...] de la causa austriacista, existió idéntica fractura social que en el resto de la sociedad valenciana»* (el fet que el consell xativí enviara quatre companyies de milicians —pagades pel municipi— a lluitar contra les tropes desembarcades a Altea, comandades per Basset, confirma aquests titubeigs inicials, pàgines 23-25).

El govern de la *Nueva Colonia de San Felipe* durant els primers lustres de la postguerra (una temàtica a la qual Blesa dedicà el llibre *El municipio borbònic en l'Antic Règim: Xàtiva (1700-1723)*, publicat l'any 1994) estigué caracteritzat per trets com el traumàtic col·lapse postbèl·lic, el caos inherent a la improvisació, transitorietat i duplicitat de jurisdiccions així com el ferm afany patrimonialista manifestat pel primer borbó. Felip V nomenà un important polític, Macanaz, com a delegat regi per gestionar la tasca de transformar l'antiga Xàtiva (arrasada el 1707 com a càstig exemplar per esporuguir als valencians) en la nova colònia de *San Felipe* i dirigir la política d'espoli de béns d'austriacistes. Macanaz aviat topà amb el corregidor Rocafull i l'oligarquia local que, amb el suport de l'Audiència, es lucraven amb una corrupta especulació immobiliària, constituint un bon exponent dels antagonismes polítics que enfrontaren el poder *central* de la corona amb institucions territorials valencianes i municipis durant la primera meitat del Set-cents. Moltes ordres reials no es compliren (per exemple, els regidors nomenats per tres anys esdevingueren perpetus) i la hisenda municipal es veié afectada —almenys fins al 1728— pel caos i un greu dèficit estructural (*«apenas si disponía de rentas con las que hacer frente a los gastos básicos [...] Los ingresos del municipio se cifraban en unas 7.000 libras [...] mientras que los gastos suponían alrededor de las 33.000 libras»*, pàgina 90).

El sever suplici patit per Xàtiva es reflectí en la gènesi i funcionament del corregiment de San Felipe. Alguns nuclis destacats sotmesos a la jurisdicció de la ciutat tractaren d'aprofitar la convulsa conjuntura per intentar emancipar-se —Canals— o reduir la dependència política i les càrregues impositives que beneficiaven Xàtiva, alhora que miraren de consolidar unes oligarquies locals més autònomes.

En un segon bloc, *«La transformación de una institución: del consell al ayuntamiento borbónico»* (pàgines 81 a 128), I. Blesa aborda els assajos i improvisacions que predominaren al llarg de la primera meitat de la centúria, fins aprovar-se les Ordenances del 1750, així com els principals trets de la reforma municipal del 1766 a Xàtiva.

Les Ordenances del 1750 posen en relleu diverses característiques de la política impulsada pels borbons en l'àmbit local. En primer lloc, palesen els límits de l'absolutisme, ja que l'ordre del 1714 que manava elaborar-les sols s'arribà a materialitzar set lustres després. La tutela administrativa que la monarquia exercí sobre els municipis no s'aconseguí com un tall radical en els primers anys de la Nova Planta, sinó que l'intervencionisme reial anà eclipsant l'autonomia de les oligarquies locals de forma gradual al llarg de tota la primera meitat del Set-cents. Les Ordenances del 1750 constitueixen, segons Blesa, un magnífic exemple de la *«minuciosidad a que había llegado la monarquía en su lenta pero paulatina política de control de los municipios [...], sobre todo en lo referente a los ramos de hacienda, impuestos, abastos y arriendos»* (pàgines 100-101). Aquesta normativa, que marca l'inici d'una progressiva actitud reglamentista i intervencionista, constituí un rellevant instrument jurídic que propicià materialitzar les apetències autoritàries i uniformistes de la monarquia borbònica. Sota l'aparent propòsit d'assolir la racionalitat i eficàcia administrativa que impediria els abusos que venia cometent l'oligarquia xativina, s'amagava l'objectiu polític d'aferrar la sobirania de la corona, fiscalitzant el municipi i imposant una disciplina social que propiciara l'obediència a la monarquia absoluta, més enllà dels compromisos clientelars que fomentava l'elit local (Blesa remarca com aquestes ordenances palesen la *«voluntad de los legisladores regalistas de luchar contra los resquicios autónomos de los ámbitos de poder locales [...] el absolutismo da muestras de tener una mayor capacidad erosionadora, respecto a poderes subalternos o periféricos, que la que mostró en las primera décadas de la centuria»* (pàgines 110-113).

Dintre aquesta perspectiva, la reforma municipal del 1766 és contemplada per Blesa no com una resposta urgent als motins d'aquest any, ni com cap quimèric *«intento de la monarquía, desde la tutela administrativa y desde su función ejecutiva absoluta, de impulsar la modernización de la sociedad del Antiguo Régimen»*, sinó com una passa més en aquesta trajectòria d'imposar l'autoritat del poder central als municipis, reforçant la capacitat intervencionista dels borbons i ampliant els recolzaments de què disposava en l'àmbit local. Al remat, les reformes del 1766 sols *«revistieron un carácter cosmético y superficial»* (com palesen les dificultats amb què toparen els nous càrrecs per desenvolupar les tasques encomanades i el subsegüent desinterès dels electors) i l'únic efecte assolit consistí en l'augment de la tutela exercida per la corona sobre el municipi.

La resta de l'obra es dedica a perfilar les característiques de l'heterogènia oligarquia xativina: composició, trets socioeconòmics i comportament polític. En el capítol *«Las viejas y nuevas oligarquías de Xàtiva...»*, Blesa comença analitzant quin fou el perfil dels corregidors i alcaldes majors que actuaren a la Xàtiva del segle XVIII. La major atenció, però, es dedica a esbrinar la composició de l'elit de regidors que controlà el municipi borbònic i col·laborà en la tasca de consolidar l'absolutisme, a canvi d'aprofitar-se de la posició de poder menor per obtenir un sucós profit econòmic amb la gestió municipal i arrodonir o engeixar el quantíons patrimoni posseït.

Blesa explica que el monopoli del consell foral xativí estigué en el segle XVII, en mans de la petita noblesa local (generosos i cavallers com els Fuster, Cebrià, Ortiz, Blesa, Agulló, etc.) i puntualitza que si algun llinatge principal del Cinc-cents desaparegué d'aquesta elit de poder (Sanz, Bellví, Fenollet, etc.) fou a causa d'haver *«abandonado la ciudad hacia destinos con más posibilidades, como Valencia o Madrid»* i no per cap suposat eclipsi social i polític.

Malgrat la destrossa patida per la ciutat de Xàtiva l'any 1707, la Nova Planta no suposà cap exclusió de l'aristocràcia que venia detentant el poder en el consell foral, tret de casos puntuals, com ara la nissaga dels Llinàs, apartada a causa de la ferma militància austriacista mantinguda (pàgines 288-291). La noblesa que havia exercit de classe dirigent

en la segona meitat del Sis-cents seguí actuant com a elit política local, ara en la modalitat de regidors, nomenats pel rei, que actuaren al servei de la nova dinastia i dels interessos específics del grup al qual pertanyien. Els regidors sorgits d'aquesta noblesa tradicional es perpetuaren en el poder local: malgrat la durada triennal del càrrec legislada, aconseguiren traspassar les regidories de pares a fills i dugueren a terme una calculada estratègia matrimonial que reforçà l'endogàmia del grup (la família dels Cebrián és un dels millors exponents d'aquest sector de la classe dirigent xativina).

La venalitat de càrrecs municipals a partir de l'any 1739 permeté la gènesi d'un nou sector de l'oligarquia que compartí el poder local amb l'aristocràcia tradicional (*«facilitó el acceso a personas provenientes de sectores sociales no nobles, pero que con una política patrimonial y de sucesivos enlaces matrimoniales, llegarían a ennoblecerse»*). La nissaga del Pelegero exemplifica l'ascens d'individus d'origen plebeu, però amb un estatus econòmic benestant, a l'oligarquia que regí el municipi en la segona meitat del segle XVIII. D'origens humils, la riquesa acumulada els permeté comprar una regidoria perpètua, aconseguir privilegi d'hidalguia, ocupar plaça de regidor noble, comprar un títol nobiliari i culminar l'ascens amb una hàbil estratègia matrimonial que els permeté emparentar amb les principals famílies de la vella noblesa xativina. No tots aquells que compraren regidories el 1739, però, tingueren la mateixa fortuna que els Pelegero i aconseguiren consolidar-se com a membres dels consistori, com palesa la trajectòria truncada dels Ximénez.

En el capítol IV, *«Ámbitos de poder: la manifestación de la superioridad de la oligarquía setabense»*, Isaïes Blesa insisteix en el procés d'oligarquització del municipi, ja que un petit grup de llinatges rics (l'aristocràcia tradicional designada pel rei i els compradors de regidories alienades, en procés d'ennoblir-se) acumularen poder econòmic (el patrimoni previ i els guanys propiciats per l'exercici dels càrrecs municipals), poder polític (control dels ressorts institucionals del municipi) i prestigi social. Constituïu una oligarquia aristocràtica rendista que exhibia escuts d'armes, exercia el patronatge d'institucions religioses, pertanyia a ordres militars (la concessió d'un hàbit fou alhora *«un instrumento de la monarquía para comprar favores y establecer clientelas»* i una rellevant via dels hisendats plebeus cap a l'ennobliment). L'osmosi entre vella aristocràcia i nissagues emergents, encara reforçà més el caire oligàrquic del municipi, ja que els lligams de parentiu i consanguinitat que uniren ambdós grups facilitaren el domini econòmic i el control del poder polític de la ciutat per part d'un reduït nombre de famílies, que tenien plena consciència de constituir l'elit local i practicaven *«relaciones de patronazgo que unían a las distintas facciones que estructuraban el poder del ayuntamiento»* (pàgines 363-365).

Isaïes Blesa dedica una darrera part del llibre a analitzar com fou la pugna pel poder i l'acció executiva de govern en el municipi de Xàtiva. En un primer apartat, estudia els conflictes que esclataren entre faccions de l'oligarquia local (resulta paradigmàtic el procés obert contra el corregidor Vandoorent i l'alcalde major Alegret en 1743-1750) i esbrina tant la formació de bàndols rivals com el procedir de la monarquia borbònica per apaivagar-los (sempre encaminat a reforçar el grau de control que la corona exercia sobre el poder local). A més, descriu com fou l'acció executiva dels regidors, insistint en les estructures de poder desplegades —formals i informals— i la conflictivitat inherent a la gestió burocràtica del municipi. Blesa remarca que el poder local es concebia *«como sinónimo de espacio del que podían conseguirse oportunidades y ventajas políticas y económicas»* i subratlla les relacions clientelars de patronatge que impregnaven tota la política local, en especial pel que fa a l'arrendament de serveis i als nomenaments per ocupar els oficis auxiliars. Es tractava d'un sistema que *«primaba las mutuas lealtades y la reci-*

prociad», un procedir patrimonialista que buscava «situar a los acólitos en empleos administrativos» amb l'objectiu de disposar dels serveis de persones agraïdes que devien el lloc de treball al regidor protector (pàgines 409-417).

L'autor mostra (seguint el camí encetat per J. M. Torras i Ribé a Catalunya en la dècada del 1970), a través d'una monografia sobre una de les ciutats valencianes més importants i que patí una repressió especialment severa l'any 1707, com la monarquia borbònica buscà la complicitat de la vella oligarquia aristocràtica dels temps forals i dels principals hisendats emergents per tal de disposar en els municipis d'un grup dirigent submís amb l'absolutisme desplegat per la corona i que no tingué dificultats per perpetuar-se en l'exercici del poder local.

Amb la brillant investigació d'Isaïes Blesa podem considerar que les estructures de poder en les ciutats valencianes i principals viles del País —aquells nuclis que foren cap de corregiment— ja ens resulten relativament ben conegudes, ja que el llibre ressenyat completa els valuosos estudis duts a terme per Giménez López, Irlés Vicente i E. García Monerris, així com d'altres autors (J. Pradells, M. C. Romeo, A. Bernabeu i E Llin, V. Giménez Chornet, V. Mateo Ripoll, M. T. Agüero, C. M. Fernández, etc.).

Potser siga hora que els investigadors valencians dediquem major esforç del que fins ara ha estat possible a aprofundir en una temàtica imprescindible per corregir desequilibris i millorar els nostres coneixements sobre la societat i la política valenciana del Set-cents: esbrinar els trets de les modestes elits locals de regidors anuals que governaren els petits municipis —tant de reialenc com de senyoriu— i aclarir quin fou el funcionament polític d'aquests ajuntaments rurals, un aspecte encara poc tractat, i amb una informació excessivament dispersa, que demana a crits més monografies, així com una bona síntesi que permeta elaborar un model general.

TOMÀS PERIS ALBENTOSA